

שרות „האינמיליג'נס" הנזכר בהן לא היה ארעי, אלא מאורגן באופן מחמיר ומדיר. הכתובות והתבליטים מעידים עדות-מה על עריכת טורי-הכבודה והמחנות באותו מסע-מלחמה. אנו רואים ברור מתנה מבוצר שצורתו רבועה, בו מקומות חניה לרכב, וקווי-אפסור לסוסים מותוים בתשומת-לב ומופרשים מן האהלים. גם בהמות המשא וגם עגלות השוורים נראות בין טורי-הכבודה. אופיינית, הן בשביל סדרי-המתנה והן בשביל אמצעי-ההבטחה, היא הפיסקה הבאה, המתארת את החניה מול מימי קינא, ערב מערכת מגידו*:

„או ינמה שם אהל להוד מלכותו וקול העבר בכל צבאו לאמר: היו נכונים! הכשירו נשקכם! כי מחר בהיות הבקר אתם יוצאים לאמר קרב עם הכושל הלו המסכן. כי... שלום היה באהל המלך, החיים, האשר, החיים לו. אחר אשר נתנו צרכי השרים והספקת הנלווים אליהם, צעדו וקיפי הצבא על משמרותם וקראו:

יאמץ לבך! יאמץ לבך!

יעור ראשך! יעור ראשך!

ויקץ הוד מלכותו באהל... ויבואו להגיד להוד מלכותו: שלום במדבר (בארץ הנכרים); בחילות הזרים והצפון — כמו כן."

מכאן רואים אנו, איפוא, כי לא הונחה חובת משמרות-החלוץ ולא חובת הסיור וגם חובת מסירת דו"ח למלך בכל בוקר.

ש. י.

עלייתה הצבאית של מצרים בימי הממלכה החדשה

התפרצותם של ההיקסוסים למצרים והשתלטותם עליה סימנו מפנה חדש בתולדותיה של ארץ זו. רוב חוקרים מסכימים כיום, כי אף ששטחים רחבים למדי מחוץ לגבולותיה של מצרים היו נתונים למרותם של ההיקסוסים, הנה במדינה זו עצמה היה שלטונם נכון בידיהם ממש רק במצרים התחתונה (כלומר הדלתא); במצרים התיכונה, למן מוף ועד אסיוט, היו, כנראה, רוב המושלים המקומיים סרים למשמעתם של מלכי ההיקסוסים יותר להלכה מאשר למעשה, ואילו נסיכי מצרים העליונה לא הכירו בריבונותם כלל. יש לשער כי מלכי ההיקסוסים, ביחוד בתקופה המאוחרת של שליטתם במצרים, ניסו לכבוש גם את מצרים העליונה, אך לא הצליחו, ונסיונות אלה הביאו לכך שהנסיכים המקומיים בדרום התלכדו מסביב למושלי אל-פאב, אשר נעשו מנהיגים למצרים במלחמת השחרור. כך עלתה לגדולה השושלת הייז שארגנה את ראשית דחיקתם של ההיקסוסים ממצרים. מה שהתחילו מלכי השושלת הייז סיים מייסד השושלת הייז, פרעה יעחמס הראשון (1580–1855 לפסה"ג). עלייתו לשלטון נחשבת לראשית הממלכה החדשה (1580–1167 לפסה"ג בקירוב) בתולדות מצרים.

* מובא בזה לפי תרגומו העברי של ש. ייבין מן המקור המצרי (קובץ החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה, לזכר ד"ר א. מזי"א, תרצ"ח).

** בענין תאריך זה יש חילוקי דעות בין החוקרים ורבים סוברים שיעחמס מלך בשנות 1535–1580 לפסה"ג.

לאחר שגורשו ההיקסוסים ממצרים ועם כיבוש בירתם המצרית של אלה, היא חתואערת (כנראה צוען, צאן אל-חגיר היום, במזרח הדלתא), השכיל יעחמס להבין, כי יש לשמור את ארצו מפני הישנותן של התנמלויות מאסיה, לשם כך צריך היה לא רק לרוסף את שלטונם של ההיקסוסים גם בארצות השכנות, איי וסוריה, ששימשו מקור לא אכזב לגיוס צבאותיהם, אלא גם לכבוש לעצמו ראש-גשר מעבר למדבר סיני, הוא המדבר שיותר משהוא מפריד בין מצרים ובין ארצות אסיה הוא מגשר ביניהן, — למען יוכל להגן על ארצו כהלכה בטרם יתפרץ התוקף מאסיה אל גבולה.

היו לו ליעחמס גם האמצעים לכך. מתוך כתובות על חייהם ומעשיהם של מצביאים שעמדו בראש חילותיו אנו למדים כי במשך המערכות לשחרורה של מצרים ארגנו פרעותיה לא רק חיל-רגלים מאומן, שנתחשל בקרבות, אלא גם צי ניכר, שבלעדיו אי-אפשר היה לנהל פעולות מלחמה בדלתא, שזרועות הנילוס ותעלות-השקאה גדולות וקטנות לאין מספר מבתרות אותה. ואמנם יעחמס בן אבאנא, אחד ממצביאיו החשובים ביותר של יעחמס הראשון, מספר כי השתתף עם אדוניו בכיבוש שרוחן אשר בנגב ארץ-ישראל*.

כך כפו מסיבות היסטוריות מסויימות את המצרים לצאת לדרך של כיבושים צבאיים מחוץ לתחומי ארצם. ראשית כיבושיו של יעחמס בארצו חייבה, איפוא, בימי הממלכה החדשה, את הרחבת שליטתה של מצרים למרחקים גדולים יותר לצד צפון-מזרח. ומשכה בהכרח את מלכיה ממסע למסע, הרחק אל לב סוריה והלאה לצד צפון.

אולם לא רק התנאים המדיניים החיצוניים גרמו להשתלשלות ענינים זו שהביאה את מצרים למעמד של מדינה אימפריאליסטית-צבאית. נוסף עליהם נימוק שהורתו בתנאים המדיניים-הסוציאליים במדינה פנימה. אנו זודעים גם על נסיונות מספר של נסיכים מחוזיים למרוד ביעחמס. והוא, אם גם עלה בידו להכניע את המורדים, הבין כי שלטונו לא יכון על יסוד מוצק כל זמן שגורמי המרידות לא יעברו מן המדינה. כדי ללכד ארץ השליטים המחוזיים סביבו היה עליו לספק להם תחליף שיסיח את דעתם מעניני-פנים לענין חיצוני. אמצעי בדוק ומנוסה להסחה כזאת, בכל הדורות, היו מלחמות תנופה נגד אויבים מבחוץ.

מעמד הנסיכים ומקורביהם, במידה שלא כלה מתוך ההתנגדות בפועל לריכוש השלטון בידי יעחמס, היה איפוא לעמוד-השדרה של הקצינות הגבוהה והפיקוד הצבאי. נערי המשפחות המיוחסות הללו היו מתחנכים מעתה יחד עם בני המלך בארמון פרעה ומכשירים עצמם לתפקידם בעתיד. מהם הורכב, כפי הנראה, גם גדוד נבחר של לוחמים, שהיה גלוה אל המלך במסעותיו כמשמר ראש, הוא גדוד «הנערינא»**. לא זו בלבד שבכך חונכה חטיבה קרבית מצוינת אלא שהושגה גם מידת נאמנות עילאית לפרעה, נאמנות שיסודה קשרים אישיים מנוער. לאחר זמן, משארגן תחותימס השלישי את הקיסרות המצרית באסיה היו מתחנכים

* העיר נזכרת ביהושע י"ח-ו' כאחת מהערים שבנחלת שמעון, ונחלקו בה המלומדים; יש חושבים כי היא תל אל-פארע על נחל באר-שבע, ויש סוברים כי מקומה בתל א-שריעה על נחל הבשור (ואוי א-שריעה), שאליו נופל נחל באר-שבע.

** השווה הוראת נער במקרא, כנושא כלים (שופטים ט', נ"ד; שמואל א', י"ד, א'), וכאיש-צבא צעיר (שמואל ב', ב', י"ד), או כפקיד פרטי של בית המלך (שמואל ב', י"ד, י"ט); וכן בתותמות מימות המלוכה (לאליקים נער יוכן-יכניהו המלך).

בארמון פרעה – יחד עם עידיית הנוער המצרי – גם בני השליטים המקומיים באסיה, שהיו בני תערובות, ובכך ניטעה בהם נאמנות רבה לשליטה העתידי של מצרים. עיקרו של הצבא המצרי היה לכתחילה חיל-הרגלים שהוקם מעם הארץ, בעיקר האכרים. מובן, שצבא זה יכול היה לצאת למסעותיו רק בעונה מסוימת בשנה, כתום מלאכת עיבוד השדות והזריעה, שכן ההשגחה שאחר הזריעה ואפילו הקציר והדייש[•] יכלו להימסר לידי נשים, זקנים וילדים*. רק עם התפתחות פעולות המלחמה בימי יורשיו של יעחמס, ובעיקר מימי תחותימס השלישי ואילך (1447–1501 לסני סה"ג)^{**}, הוטל תפקיד חשוב יותר ויותר בקרב על חיל-הרכב.

את השימוש בכלי-רכב רתומים לסוסים למדו המצרים מן ההיקסוסים. על כך מעידים גם עצם המונחים שנקטו המצרים: 000 – סוסים; מרכבותי – נרכבתי – מרכבה, רכב; קצין (הנוהג ברכב) וכו', – מלים שאולות משפה שמית-מערבית, שבה דיברו אז תושבי א"י וסוריה. השימוש בכלי-רכב חייב להחזיק צבא שיהיה מאומן ומודרך לאופן מלחמה זה ונכון לקרב בכל זמן. יתכן כי המצרים הלכו בענין זה בדרך ההיקסוסים: לקיים מעמד מקצועי של אנשי חיל-הרכב, שהתאמנו לכך כל ימי חייהם, ופרנסתם היתה על אחוזות שקיבלו במתנה מן המלך. מעמד הנסיכים המקומיים ומקורביהם התאים ביותר לתפקיד זה. כיבושיו של תחותימס השלישי ואירגונה של קיסרות ששלטה על מושבות אשר מחוץ למטרופולין הצריכו החזקת חילות-מצב תמידיים. לכך לא יכלו לשמש עוד אנשי צבא מגויסים מבין אכרי המדינה ואפילו מאנשי המעמד הבינוני שפרנסתם על העבודה או המסחר, ולמן ימיו של תחותימס השלישי ואילך שומעים אנו על צבאות שכירים משבטי הכושים בדרום או מעממי אסיה הקטנה ואיי הים האיגאי (במקור ה"שרדנים", אנשי סרדיס?). בימי אמנחתפ השלישי ובנו אח'נאחון (אמנחתפ הרביעי) נזכרים השרדנים, במכתבי אל-עמארנה. כחילות-מצב קבועים בערים שונות בא"י ובסוריה.

הכנסת חילות שכירים השפיעה במצרים, כמו שאנו מוצאים בכל המקומות ובכל הזמנים, לרעה על היחס אל הצבא. במגילה אחת מימי השושלת הייט (1350–1189 לפני סה"ג, בקירוב) מתאר המחבר האלמוני את מעמדם ומצבם של בני המקצועות השונים במדינה, ובין השאר הוא מתנה את סבלו ומר-גורלו של איש הצבא החי בסכנה תמיד וחיוו ופרנסתו אינם בטוחים לעולם והוא עזוב לנפשו בהפצעו או לאחר שחרורו, – לעומת מעמדו הנבחר של הסופר, כלומר פקיד המדינה, המתענג על כל טוב והכל גותנים לו כבוד ויקר. ההתלהבות הצבאית דעכה עד מהרה במצרים, בתחילת ימיה של השושלת ה"כ" (בראשית המאה הי"ב לפסה"ג) התפוררו שרידי האימפריה המצרית, והארץ חדלה להיות מעצמה בעלת משקל בעולם העתיק, לאחר שכבר בראשית המאה הי"ג, בימיו של רעמסס השני (1301–1238 לפני סה"ג)^{***}, נתעכבה בהתפשטותה והחלה הרתיעה. רעמסס השני נאלץ לכרות ברית שלום עם החתים, ברית שהטביעה גושפנקה רשמית על המצב שהיה קים למעשה מאז עלתה שושלת זו למלוך: שלטון מצרים הוכר בארץ ישראל ובקצה הדרומי של סוריה; ואילו משם צפונה השתרעו מחוזות שלטונה של ממלכת החתים. את המחוזות

* והשווה במקרא: לעת צאת המלכים (שמואל ב', י"א, א').

** ולדעת אחרים – 1440–1436 לפסה"ג.

*** ולדעת אחרים – 1295–1232 לפסה"ג.

הללו הספיקו החתים לכבוש בתקופת רפיון וסכסוכים פנימיים במצרים, בסוף ימיה של השושלת הייח (במחצית הראשונה של המאה הי"ד לפסה"ג).

לא הרבה אנו יודעים על ארגונו של הצבא המצרי ומספרו. אין לשער כי הגייסות שהשתתפו במסעות הממלכה החדשה עלו על 20.000-30.000 איש. בימיו של סתי הראשון (בסוף המאה הי"ד לפסה"ג) אנו מוצאים גדודים ששמות אליהם נקראו עליהם והם חוננים במקומות שונים בארץ-ישראל (לפי אחת הכתובות המצריות שנמצאו בחפירות בית-שאן). במסעו של רעמסס השני על קדש השתתף כפי הנראה כל הצבא המצרי - ארבעה גדודים שנקראו בשמות האלים העיקריים: גדוד אמון, גדוד רע, גדוד פתח וגדוד סותח, וכן חיל-הנערים, משמר-המלך. כל גדוד היה חטיבה מושלמת בפני עצמה ובעיקרו, כנראה, חיל רגלים כבד.

מכתובותיהם של הפרעות, החל מימי תחותימס השלישי, אנו למדים על מועצות מצביאים, דבר המחייב קיום מפקדה עליונה המחכנת את ניהול הקרבות. תכנון של הכתובות מעיד בכמה מקרים, כי בידי המפקדה הזאת היו כפי הנראה מפות או תסריטים של הסביבה אשר בה אמר הצבא להלחם; כן למדים אנו כי נאספו ידיעות מפי מרגלים, כלומר היה קיים ארגון מסויים שבימינו קוראים לו בצבא בשם שרות הידיעות (Intelligence Service) אנו שומעים גם על מחלקת הספקה (אינטנדנטורה) שעליה היה לספק את צרכי הצבא בשעת מסעו. על כך היו ממונים סופרי-הצבא. בידיהם היה גם ניהול המזכירות (פקודות היום, כרוזים, יומני הקרבות, רישום השלל וכד'). לעת חנות הצבא היו נוטים אהל למלך או למפקד במרכז המחנה; על המחנה היו מוצבים שומרים שהתפקדו מדי פעם בקראם זה אל זה קריאות מותנות מראש. מדי בוקר היו המצביאים מוסרים למלך דו"ח על כל מאורעות היום ומצב הצבא. לפני התחלת הקרב היו הכרוזים מעבירים במחנה את פקודת היום בדבר הפעולות שחיעשינה.

קצינים וחיילים שהצטיינו בקרב במעשים נועזים או בקטילת חיילים רבים מצבא האויב, היו מקבלים רבידי זהב בתורת פרסים ואותות הצטיינות. למצביאים היה פרעה נוהג להעניק גם חלק מן השלל שנמסר לאוצר-המדינה, בעיקר עבדים, או אחוזות מרכוש המדינה במצרים. נראה שכל חייל היה חייב להפריש לאוצר, כלומר למלך, אחוז מסויים מן השלל שנפל בחלקו, עם ביזת מחנות האויב או עריו שנלכדו בסערה.

• למען מנות מספר לחללים שהפיל בקרב היה המצרי מקצץ את ידי המתים.

אם יש השקפה שהייתי רוצה להלחם בה יותר מכל השקפה אחרת, הרי היא זו האחרת, כי אין תכלית בלמוד העבר וכי אפשר להפריד מלחמה זו מכל המלחמות שהיו, או מהמלחמה בתנין כללי. גהפוך הוא, הגורמים שקובעים הצלחה או כשלון במלחמה שבים להופיע תמיד, בקסות המשפחה מעט, כשחקנים המחליפים תלבושתם. המלחמה נשארת מלחמה, בשם שהמוסיקה נשארת מוסיקה והרעל נשאר רעל.